

Kohtulahendite kogumik

EUROOPA KOHTU OTSUS (kolmas koda)

18 juuli 2013*

Liidu kodakondsus — ELTL artiklid 20 ja 21 — Vaba liikumise ja elamise õigus — Õppetoetus, mida antakse liikmesriigi kodanikule õppimiseks teises liikmesriigis — Kohustus elada vähemalt kolm aastat enne õpingute algust päritoluliikmesriigis

Liidetud kohtuasjades C-523/11 ja C-585/11,

mille ese on ELTL artikli 267 alusel Verwaltungsgericht Hannoveri (Saksamaa) 5. oktoobri 2011. aasta ja Verwaltungsgericht Karlsruhe (Saksamaa) 16. novembri 2011. aasta otsustega esitatud eelotsusetaotlused, mis saabusid Euroopa Kohtusse vastavalt 13. oktoobril 2011 ja 24. novembril 2011, menetlustes

Laurence Prinz

versus

Region Hannover (C-523/11),

ja

Philipp Seeberger

versus

Studentenwerk Heidelberg (C-585/11),

EUROOPA KOHUS (kolmas koda),

koosseisus: koja president M. Ilešič, Euroopa Kohtu asepresident kolmanda koja kohtuniku ülesannetes K. Lenaerts, kohtunikud E. Jarašiūnas, A. Ó Caoimh (ettekandja) ja C. G. Fernlund,

kohtujurist: E. Sharpston,

kohtusekretär: ametnik A. Impellizzeri,

arvestades kirjalikus menetluses ja 29. novembri 2012. aasta kohtuistungil esitatut,

arvestades seisukohti, mille esitasid:

— P. Seeberger, esindaja: *Rechtsanwalt* M. Y. Popper,

— Saksamaa valitsus, esindajad: T. Henze ja J. Möller,

* Kohtumenetluse keel: saksa.

- Taani valitsus, esindajad: V. Pasternak Jørgensen ja C. Thorning,
- Kreeka valitsus, esindaja: G. Papagianni,
- Madalmaade valitsus, esindajad: B. Koopman ja C. Wissels,
- Austria valitsus, esindajad: C. Pesendorfer ja G. Eberhard,
- Soome valitsus, esindajad: M. Pere ja J. Leppo,
- Rootsi valitsus, esindajad: A. Falk, C. Stege ja U. Persson,
- Euroopa Komisjon, esindajad: S. Grünheid, D. Roussanov ja V. Kreuschitz,

olles 21. veebruari 2013. aasta kohtuistungil ära kuulanud kohtujuristi ettepaneku,
on teinud järgmise

otsuse

- 1 Eelotsusetaotlused puudutavad ELTL artiklite 20 ja 21 tõlgendamist.
- 2 Taotlused esitati esiteks Saksamaa kodaniku L. Prinzi ja Region Hannoveri (Hannoveri regioon, õppetoetuse teenistus; edaspidi „Hannoveri regioon”) ning teiseks samuti Saksamaa kodaniku P. Seebergeri ja Studentenwerk Heidelberg, Amt für Ausbildungsförderungi (Heidelbergi ülikooli õppetoetuse osakond; edaspidi „Studentenwerk”) vaheliste kohtuvaidluste raames, mille ese on õigus saada õppetoetust teises liikmesriigis kui Saksamaa Liitvabariigis asuvas õppeasutuses õppimiseks.

Õiguslik raamistik

- 3 Individuaalsete õppetoetuste föderaalseteaduse (Bundesgesetz über individuelle Förderung der Ausbildung (Bundesausbildungsförderungsgesetz)), mida on muudetud 1. jaanuari 2008. aasta 22. individuaalsete õppetoetuste föderaalseteaduse muutmise seadusega (*Bundesgesetzblatt*, edaspidi „*BGBL.*”, I, lk 3254; edaspidi „BAföG”), § 5 kohaselt:

„1. Alaline elukoht käesoleva seaduse tähenduses on koht, mis ei ole üksnes ajutiselt asjaomase isiku huvide keskus, sõltumata kavatsusest seal alaliselt elama asuda; isiku alaline elukoht ei ole koht, kus ta peatub vaid õpingute tõttu.

2. Õppetoetust antakse riigis alaliselt elavale õppijale, kes õpib välisriigis asuvas õppeasutuses, kui

[...]

3) õppiija alustab või jätkab õppimist Euroopa Liidu liikmesriigi või Šveitsi õppeasutuses.

[...]”
- 4 BAföG §-s 6 „Saksamaa kodanike toetamine välismaal” on ette nähtud, et Saksamaa kodanikud, kelle alaline elukoht on välisriigis, kus nad õpivad, või kes käivad selle elukohariigi naaberriigis asuvas õppeasutuses, võivad saada õppetoetust, kui see on konkreetse juhu eriasjaoludel õigustatud.

5 BaföG § 16 „Välismaal õppetoetuse saamise kestus” on sõnastatud järgmiselt:

„1. Välismaal õppimise korral § 5 lõike 2 punktis 1 või lõikes 5 nimetatud juhtudel antakse õppetoetust maksimaalselt ühe aasta jooksul [...]

[...]

3. Paragrahvi 5 lõike 2 punktides 2 ja 3 nimetatud juhtudel antakse õppetoetust ilma lõigetes 1 ja 2 sätestatud ajalise piiranguta, kuid § 5 lõike 2 punktis 3 nimetatud juhtudel antakse õppetoetust kauem kui aasta ainult siis, kui õppija alaline elukoht on pärast 31. detsembrist 2007 alanud välisriigis viibimise alguseks olnud vähemalt kolm aastat Saksamaa territooriumil.”

Põhikohtuasja taust ja eelotsuse küsimused

Kohtuasi C-523/11

- 6 Saksamaal 1991. aastal sündinud L. Prinz elas koos enda perekonnaga kümme aastat Tuneesias, kus tema isa töötas Saksamaa ettevõttes. Pärast Saksamaale tagasipöördumist 2007. aasta jaanuaris, lõpetas L. Prinz kooliõpingud Frankfurdis (Saksamaa), kust ta sai küpsustunnistuse (*Abitur*) 2009. aasta juunis. Ta alustas õpinguid Rotterdami (Madalmaad) Erasmuse Ülikoolis 1. septembril 2009.
- 7 L. Prinzi 18. augusti 2009. aasta taotluse alusel õppetoetuse saamiseks õppeaasta 2009/2010 eest otsustas Hannoveri regioon 30. aprillil 2010 anda toetust 2009. aasta septembrist 2010. aasta augustini.
- 8 L. Prinzi taotlus saada õppetoetust õppeaasta 2010/2011 eest jäeti aga 4. mai 2010. aasta otsusega rahuldamata põhjendusel, et kuna taotleja ei täida BaföG-s sätestatud elukohanõuet, siis ei ole tal ka võimalik taotleda õppetoetust tähtajatult, tema õigus saada õppetoetust on selle seaduse § 16 lõike 3 kohaselt piiratud ühe aastaga.
- 9 L. Prinz esitas 1. juunil 2010 selle otsuse peale kaebuse. Ta leidis, et ta täidab nimetatud nõuet, kuna ta elas Saksamaal 1993. aasta septembrist 1994. aasta aprillini ning 2007. aasta jaanuarist 2009. aasta augustini, see tähendab kolm aastat ja neli kuud. Ta väitis samuti, et BaföG-s sätestatud elukohanõue on vastuolus ELTL artikliga 21 ning tõi esile enda seotuse asjaomase liikmesriigiga, väites, et ta on seal sündinud, ta on Saksamaa kodanik, ta lahkus sellest liikmesriigist üksnes tema isa välismaale töölesuunamise tõttu ja et ta on alati säilitanud sideme enda päritoluriigiga. L. Prinzi sõnul ei oleks ka neli kuud pikem Saksamaal viibimine seda sidet olulisel määral tugevdanud.
- 10 Hannoveri regioon leiab, et BaföG § 16 lõikes 3 ette nähtud kolmeaastane minimaalne ajavahemik peab kindlasti olema katkematu ajavahemik. Nimetatud seadus ei riku mingil moel vaba liikumist ja elamisõigust käsitlevaid liidu õiguse sätteid, kuna need ei kohusta liikmesriike maksma enda kodanikele toetust ilma piiranguteta.
- 11 Eelotsusetaotluse esitanud kohus tõstatas küsimuse, kas selline elukohanõue, nagu sellega on tegemist põhikohtuasjas, on kooskõlas liidu õigusega. Ta leiab, et nii põhikohtuasjas vaidlusalune nõue kui ka enne 22. individuaalsete õppetoetuste föderaalsete muutmise seaduse jõustumist kehtinud nõue, milleks oli vähemalt üheaastane Saksamaa haridusasutuses õppimine, võivad ajendada liidu kodanikku loobuma õpingute alustamisest teises liikmesriigis, kuna ta ei saaks sellisel juhul pärast ühe aasta möödumist enam õppetoetust. Kuigi eelotsusetaotluse esitanud kohtu sõnul võib olla õiguspärane, et liikmesriik annab õppetoetust vaid nendele õppijatele, kes on tõendanud teatavat selle riigi ühiskonda integreerumise taset, siis ei ole Saksamaal kolmeaastase pideva elamise kriteerium enne välismaale elama asumist siiski sobiv sellise integratsiooni tõendamiseks.

- 12 Neil asjaoludel otsustas Verwaltungsgericht Hannover menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmise eelotsuse küsimuse:

„Kas asjaolu, et Saksamaa Liitvabariigi kodanikule, kes elab alaliselt Saksamaal ja õpib teises Euroopa Liidu liikmesriigis asuvas õppeasutuses, antakse selles välisriigi õppeasutuses õppimiseks õppetoetust [BAföG-i] kohaselt vaid ühe aasta jooksul, kuna ta oli enne välisriigis elamise algust elanud alaliselt Saksamaal vähem kui kolm aastat, kujutab endast [ELTL] artiklitega 20 ja 21 liidu kodanikele tagatud vabalt liikumise ja elamise õiguse piirangut, mis ei ole [liidu] õiguse seisukohalt õigustatud?”

Kohtuasi C-585/11

- 13 Saksamaal 1983. aastal sündinud P. Seeberger elas koos enda vanematega, kes on samuti Saksamaa kodanikud, Saksamaal kuni 1994. aastani. Ta käis aastatel 1989–1994 Münchenis (Saksamaa) põhikoolis ja pärast seda gümnaasiumis. Alates 1994. aastast kuni 2005. aasta detsembrini elas ta koos vanematega Mallorcal (Hispaania), kus tema isa nõustas ettevõtjaid füüsilisest isikust ettevõtjana.
- 14 P. Seebergeri vanemad asusid 2006. aasta jaanuaris elama Kölni (Saksamaa). P. Seeberger registreeriti Müncheni elanike registris küll alles 26. oktoobril 2009, kuid ta väidab, et tema alaline elukoht oli Saksamaal alates 2006. aasta jaanuarist.
- 15 P. Seeberger alustas 2009. aasta septembris Palmal (Hispaania) asuvas Balearide Ülikoolis majandusteaduse õpinguid ning esitas Studentenwerkile taotluse nende õpingute jaoks õppetoetuse saamiseks.
- 16 Studentenwerk jättis selle taotluse rahuldamata põhjendusel, et kuna taotleja ei täida BaföG § 16 lõikes 3 ette nähtud elukohanõuet, siis ei ole tal õigust saada õppetoetust selle seaduse § 5 lõike 2 esimese lause punkti 3 alusel.
- 17 Tuginedes enda kui liidu kodaniku õigusele vabalt liikuda, esitas P. Seeberger selle otsuse peale vaide, mille Studentenwerk jättis 14. juuni 2010. aasta otsusega rahuldamata.
- 18 Verwaltungsgericht Karlsruhe'le esitatud kaebuses tugines P. Seeberger sellele, et BaföG § 16 lõikes 3 ette nähtud elukohanõue rikub tema õigust vabalt liikuda, kuna see kohustab teda kas loobuma alalisest elukohast teises liikmesriigis või viima oma alalise elukoha õigeaegselt taas Saksamaale, kuna vastasel korral võib ta jääda ilma õppetoetusest õpinguteks Hispaanias. Ta rõhutab siinkohal, et ta on saanud õiguse alustada kõrgkooliõpinguid ja see õigus kehtib vaid Hispaanias ning ta soovib õpingud viia lõpule selles liikmesriigis.
- 19 Studentenwerk väidab, et kuna BaföG-s ette nähtud elukoha kohustust kohaldatakse ühtemoodi kõigi kodanike suhtes, siis kohaldatakse seda ka teistest liikmesriikidest pärit vaba liikumise õigust omavate liidu kodanike suhtes. See kohustus üksnes täpsustab sotsiaalkindlustushüvitisi maksva riigi õigustatud huvi piirata avaliku sektori eelarvest rahastatavate rahaliste toetuste saajate ringi isikutega, kellel on teatud minimaalne lähedane seos toetust andva riigiga.
- 20 Eelotsusetaotluses nendib Verwaltungsgericht Karlsruhe, et põhikohtuasjas vaidlusalust elukohanõuet ei kohaldata toetuse andmise suhtes Saksamaal õppimise korral. Ta märgib, et selline elukohanõue võib isiklike ebamugavuste, täiendavate kulutuste ning sellega kaasnevate võimalike hilinemiste tõttu sundida liidu kodanikke loobuma Saksamaalt lahkumast, et teises liikmesriigis õppida. Nimetatud kohus kahtleb, kas nõue, et õpingute alguseks peab elukoht olema olnud kolm aastat Saksamaal, on õigustatud, ja eelotsusetaotluse esitanud kohus tõstatab küsimuse, kas ühiskonda integreerumise taset, mida liikmesriigil on õigus nõuda, võib käesoleval juhul pidada juba seetõttu tõendatuks, et kaebaja kasvas üles Saksamaa kodanikuna oma vanemate juures Saksamaal ja käis seal koolis kuni 6. klassi üleviimiseni, kui ta kolis 12-aastaselt oma perega Mallorcale (Hispaania), sest tema isa kasutas talle

ELTL artiklitest 45 ja 49 tulenevaid õigusi. Nimetatud kohtu sõnul on kriteerium, mis lähtub üksnes teatud ajahetkest ja õpingute algusele välismaal eelnenud kolmeaastasest ajavahemikust, juba *a priori* vaid vähesel määral sobiv tõendama aset leidnud integratsiooni.

- 21 Neil asjaoludel otsustas Verwaltungsgericht Karlsruhe menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmise eelotsuse küsimuse:

„Kas liidu õigusega on vastuolus siseriiklikud õigusnormid, mis ei võimalda anda õppetoetust teises liikmesriigis õpingute jaoks üksnes sel põhjusel, et vaba liikumise õigust kasutanud õppija alaline elukoht ei ole vähemalt kolm aastat enne õpingute algust tema päritoluriigis?”

Eelotsuse küsimuste analüüs

- 22 Nende küsimustega, mida tuleb uurida koos, soovivad eelotsusetaotluse esitanud kohtud sisuliselt teada, kas ELTL artikleid 20 ja 21 tuleb tõlgendada nii, et nendega on vastuolus liikmesriigi õigusnormid, mis seavad teises liikmesriigis õppimise korral õppetoetuse andmise üle ühe aasta kestvas osas sõltuvusse vaid ühest tingimusest, mis on ette nähtud BaföG § 16 lõikes 3 ja mille kohaselt peab toetuse taotleja alaline elukoht selle seaduse tähenduses olema vähemalt kolm aastat enne õpingute algust selle liikmesriigi territooriumil.
- 23 Kõigepealt tuleb meenutada, et L. Prinz ja P. Seeberger on Saksa kodanikena ELTL artikli 20 lõike 1 kohaselt liidu kodanikud ja nad võivad vajaduse korral muu hulgas ka oma päritoluliikmesriigi suhtes teostada selle staatusega kaasnevaid õigusi (vt 26. oktoobri 2006. aasta otsus kohtuasjas C-192/05: Tas-Hagen ja Tas, EKL 2006, lk I-10451, punkt 19, ja 23. oktoobri 2007. aasta otsus liidetud kohtuasjades C-11/06 ja C-12/06: Morgan ja Bucher, EKL 2007, lk I-9161, punkt 22).
- 24 Euroopa Kohus on korduvalt leidnud, et liikmesriikide kodanike põhistaatus on olla liidu kodanik, mis tähendab, et liikmesriikide kodanikke, kes on samas olukorras, tuleb EL toimimise lepingu esemelisse kohaldamisalasse kuuluvates olukordades kohelda seaduse ees võrdselt, sõltumata nende kodakondsusest ja ilma et see piiraks otsesõnu ette nähtud erandite kohaldamist (20. septembri 2001. aasta otsus kohtuasjas C-184/99: Grzelczyk, EKL 2001, lk I-6193, punkt 31; 11. juuli 2002. aasta otsus kohtuasjas C-224/98: D’Hoop, EKL 2002, lk I-6191, punkt 28, ja 21. veebruari 2013. aasta otsus kohtuasjas C-46/12: N., punkt 27).
- 25 Liidu õiguse kohaldamisalasse kuuluvad ka olukorrad, mis on seotud aluslepinguga tagatud põhivabaduste kasutamise ja muu hulgas need, mis puudutavad ELTL artikliga 21 antud õigust vabalt liikuda ja elada liikmesriikide territooriumil (eespool viidatud kohtuotsus Tas-Hagen ja Tas, punkt 22; 11. septembri 2007. aasta otsus kohtuasjas C-76/05: Schwarz ja Gootjes-Schwarz, EKL 2007, lk I-6849, punkt 87 ja seal viidatud kohtupraktika, ning eespool viidatud kohtuotsus Morgan ja Bucher, punkt 23).
- 26 Selles osas tuleb meenutada – nagu märkisid ka Saksamaa valitsus ja komisjon –, et liikmesriikide pädevusse kuulub vastavalt ELTL artikli 165 lõikele 1 õppeprogrammide sisu ja haridussüsteemide korraldus, kuid neil tuleb selle pädevuse teostamisel siiski järgida liidu õigust ja eelkõige aluslepingu sätteid liikmesriikide territooriumil liikumise ja elamise vabaduse kohta, mis on tagatud ELTL artikli 21 lõikes 1 (vt eespool viidatud kohtuotsus Morgan ja Bucher, punkt 24 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 27 Seejärel tuleb märkida, et siseriiklik õigusnorm, mis seab teatavad kodanikud ebasoodsamasse olukorda pelgalt asjaolu tõttu, et nad on kasutanud oma vabadust liikuda ja elada teises liikmesriigis, kujutab endast ELTL artikli 21 lõikega 1 kõigile liidu kodanikele tagatud vabaduste piirangut (vt 18. juuli 2006. aasta otsus kohtuasjas C-406/04: De Cuyper, EKL 2006, lk I-6947, punkt 39; eespool viidatud kohtuotsused Tas-Hagen ja Tas, punkt 31, ning Morgan ja Bucher, punkt 25).

- 28 Nimelt ei pääseks aluslepinguga liidu kodanike liikumisvabaduse valdkonnas kehtestatud võimalused täielikult mõjule, kui takistused, mis liikmesriigi kodaniku päritoluriigi õigusnormid on seadnud tema elamisele teises liikmesriigis ja mis karistavad teda selle eest, et ta on neid võimalusi kasutanud, võiksid liikmesriigi kodanikku sundida nende võimaluste kasutamisest loobuma (vt selle kohta eespool viidatud kohtuotsus D’Hoop, punkt 31; 29. aprilli 2004. aasta otsus kohtuasjas C-224/02: Pusa, EKL 2004, lk I-5763, punkt 19, ning eespool viidatud kohtuotsus Morgan ja Bucher, punkt 26).
- 29 See kaalutlus on eriti oluline hariduse valdkonnas, arvestades ELTL artikli 6 punktiga e ja artikli 165 lõike 2 teise taandega taotletavaid eesmärke, milleks on eelkõige õppijate ja õpetajate liikuvuse ergutamine (vt eespool viidatud kohtuotsus D’Hoop, punkt 32; 7. juuli 2005. aasta otsus kohtuasjas C-147/03: komisjon vs. Austria, EKL 2005, lk I-5969, punkt 44, ning eespool viidatud kohtuotsus Morgan ja Bucher, punkt 27).
- 30 Seega kui liikmesriik näeb ette õppetoetuste maksmise korra, mis võimaldab õppijatel saada niisugust toetust juhul, kui nad sooritavad oma õpinguid teises liikmesriigis, siis peab ta jälgima ka seda, et nimetatud korra rakendamist puudutavad meetmed ei piiraks põhjendamatult ELTL artiklis 21 ette nähtud vabadust liikuda ja elada teises liikmesriigis (vt eespool viidatud kohtuotsus Morgan ja Bucher, punkt 28).
- 31 Tuleb tõdeda, et kolmeaastase katkematu elamise nõue, nagu see on ette nähtud BaföG § 16 lõikes 3, kujutab endast ELTL artiklis 21 liidu kodanikele antud vaba liikumise ja elamise õiguse piirangut ka siis, kui seda kohaldatakse vahet tegemata nii Saksamaa kodanike kui ka teiste liidu kodanike suhtes.
- 32 Selline nõue võib ajendada selliseid liikmesriigi kodanikke nagu põhikohtuasja kaebajad loobuma kasutamast enda vabadust liikuda ja elada teises liikmesriigis, kui võtta arvesse seda, kuidas selle vabaduse kasutamine võib mõjutada õppetoetuse saamise õigust.
- 33 Vastavalt väljakujunenud kohtupraktikale saab aluslepinguga tagatud põhivabadust piiravat õigusnormi õigustada liidu õiguse seisukohalt vaid siis, kui see norm põhineb asjaomaste isikute kodakondsusest sõltumatutel objektiivsetel üldise huviga seotud ja siseriiklikus õiguses õiguspäraselt taotletud eesmärgi suhtes proportsionaalsetel kaalutlustel (vt eespool viidatud kohtuotsused De Cuyper, punkt 40; Tas-Hagen ja Tas, punkt 33, ning Morgan ja Bucher, punkt 33). Euroopa Kohtu praktikast tuleneb ka, et meede on proportsionaalne, kui see on taotletava eesmärgi saavutamiseks sobiv ega ületa selle saavutamiseks vajalikku (eespool viidatud kohtuotsused De Cuyper, punkt 42; Morgan ja Bucher, punkt 33, ning 13. detsembri 2012. aasta otsus kohtuasjas C-379/11: Caves Krier Frères, punkt 48 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 34 Käesolevates kohtuasjades väitis Saksamaa valitsus, et BaföG tugineb üldise huviga seotud kaalutlustele. Selle seaduse § 16 lõige 3 võimaldab nimelt tagada, et õppetoetust makstakse kogu õppeprogrammi välismaal läbimise korral üksnes nendele õppijatele, kes on tõendanud piisavat Saksamaa ühiskonda integreerumise taset. Minimaalse integratsiooni taseme nõue hoiab alal riiklikku õppetoetuste süsteemi, kuna see kaitseb toetust andvat riiki ebamõistliku majandusliku koormuse eest.
- 35 Selle valitsuse sõnul on seega õiguspärane, kui rahaliselt toetatakse üksnes neid kogu õppeprogrammi välismaal läbivaid õppijaid, kes tõendavad piisavat integratsiooni Saksamaa ühiskonda, kusjuures see on alati tõendatud õppija puhul, kes täidab kolmeaastase katkematu elamise nõude.
- 36 Selles osas tuleb meenutada, et Euroopa Kohus on küll tunnustanud, et liikmesriikidel on lubatud jälgida, et teistest liikmesriikidest tulevatele õppijatele antav toimetulekutoetus ei muutuks ebamõistlikuks koormaks, millel võiksid olla tagajärjed selles riigis võimaldatava toetuse kogumahule, ning anda sellist toetust vaid nendele õppijatele, kes on tõendanud teatavat selle riigi ühiskonda integreerumise taset ja põhimõtteliselt võib sarnaseid kaalutlusi kohaldada ka seoses liikmesriigi

õppetoetuse andmisega nendele õppijatele, kes soovivad oma õpingud läbida teises liikmesriigis, kui liikmesriiki ohustab seeläbi taoline ebamõistlik majanduslik koormus (eespool viidatud kohtuotsus Morgan ja Bucher, punktid 43 ja 44 ning seal viidatud kohtupraktika).

- 37 Siiski ei tohi vastavalt väljakujunenud kohtupraktikale olla liikmesriigi nõutav tõend sellise tegeliku seose olemasolu näitamiseks liiga välistav ja anda põhjendamatu suurt osakaalu elemendile, mis ei pruugi iseloomustada taotleja ja liikmesriigi vahelise seose tegelikkuse astet, ning jätta kõrvale kõik muud elemendid, mis seda iseloomustaksid (vt selle kohta eespool viidatud kohtuotsus D’Hoop, punkt 39; 21. juuli 2011. aasta otsus kohtuasjas C-503/09: Stewart, EKL 2011, lk I-6497, punkt 95, ja 4. oktoobri 2012. aasta otsus kohtuasjas C-75/11: komisjon vs. Austria, punkt 62).
- 38 Isegi kui teatavat selle riigi ühiskonda integreerumise taset võib tõendada see, et õppija viibis teatava ajavahemiku jooksul selles liikmesriigis, millelt ta õppetoetust taotleb, siis ainult sellise elamisnõude kasutamise puhul, nagu sellega on tegemist põhikohtuasjas, tekib – nagu seda märkis kohtujurist enda ettepaneku punktis 95 – oht, et toetust ei saa õppijad, kes ei ole küll katkematult elanud Saksamaal taotluse esitamisele vahetult eelnenud kolme aasta jooksul, kuid kes on sellegipoolest piisavalt seotud sealse ühiskonnaga. Sellise seosega võib olla tegemist juhul, kui selle liikmesriigi kodanikust õppija veetis suurema osa enda kooliajast selles liikmesriigis või ka muude tegurite esinemisel, nagu eelkõige tema perekond, töö, keeleoskus ja muud sotsiaalsed või majanduslikud sidemed. Ka teised põhikohtuasjas vaidlusaluse õigusnormi sätted võimaldavad lisaks õppetoetuse taotleja elukohale võtta arvesse ka teisi tegureid nii asjaomase isiku huvide keskme selgitamiseks kui ka selle kindlaksmääramiseks, kas asjaomased toetuse andmise tingimused on täidetud riigi kodaniku puhul, kelle elukoht on välismaal.
- 39 Eeltoodud kaalutlusi arvesse võttes peab siseriiklik kohus läbi viima kontrollimised, mis on vajalikud hindamiseks, kas asjaomastel isikutel on selline piisav side Saksamaa ühiskonnaga, mis tõendaks nende integratsiooni.
- 40 Eeltoodud kaalutlustest järeldub, et ainult sellise kolmeaastase katkematu elamise nõude kasutamine, nagu sellega on tegemist põhikohtuasjas, on liiga üldine ja välistav ning ületab seda, mis on vajalik taotletavate eesmärkide saavutamiseks, ega ole seetõttu proportsionaalne.
- 41 Kõiki eeltoodud kaalutlusi arvesse võttes tuleb esitatud küsimustele vastata, et ERTL artikleid 20 ja 21 tuleb tõlgendada nii, et nendega on vastuolus liikmesriigi õigusnormid, mis seavad teises liikmesriigis õppimise korral õppetoetuse andmise üle ühe aasta kestvas osas sõltuvusse vaid ühest tingimusest, mis on ette nähtud BAföG § 16 lõikes 3 ja mille kohaselt peab toetuse taotleja alaline elukoht selle seaduse tähenduses olema vähemalt kolm aastat enne õpingute algust selle liikmesriigi territooriumil.

Kohtukulud

- 42 Kuna põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus eelotsusetaotluse esitanud kohtus poolleioleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse siseriiklik kohus. Euroopa Kohtule seisukohtade esitamisega seotud kulusid, välja arvatud poolte kohtukulud, ei hüvitata.

Esitatud põhjendustest lähtudes Euroopa Kohus (kolmas koda) otsustab:

ERTL artikleid 20 ja 21 tuleb tõlgendada nii, et nendega on vastuolus liikmesriigi õigusnormid, mis seavad teises liikmesriigis õppimise korral õppetoetuse andmise üle ühe aasta kestvas osas sõltuvusse vaid ühest tingimusest, mis on ette nähtud individuaalsete õppetoetuste föderaalsete (Bundesgesetz über individuelle Förderung der Ausbildung (Bundesausbildungsförderungsgesetz)), mida on muudetud 1. jaanuari 2008. aasta

22. individuaalsete õppetoetuste föderaalraaduse muutmise raadusega, § 16 lõikes 3 ja mille kohaselt peab toetuse taotleja alaline elukoht selle raaduse tähenduses olema vähemalt kolm aastat enne õpingute algust selle liikmesriigi territooriumil.

Allkirjad